

Araabia sõnad eesti tekstis

Emakeele Seltsi keeleteimkonna soovitus (20.05.2009)

Emakeele Seltsi keeleteimkond arutas koosolekul 25. novembril 2008 ja 27. märtsil 2009 koostöös Tallinna Ülikooliga (Helen Geršman) koostatud soovitus araabia sõnade kasutamiseks eesti tekstis ning otsustas selle pärast avalikku arutelu oma 20. mai 2009. a koosolekul kinnitada.

Araabia sõnu saab eestikeelsesse teksti võtta kas täpsemas, tsitaatsõnakirjaviisis, või eesti hääldusele mugandatult, võõrsõnakirjaviisis¹.

Araabia sõnad tsitaatsõnana

Tsitaatsõnana kasutamisel on soovitatav aluseks võtta araabia nimede kirjutamise soovitus (1996, vt Keel ja Kirjandus 1998, nr 6, lk 411–426), mis põhineb ÜRO kohanimekorralduskonverentsi poolt heaks kiidetud latinisatsioonil (1977). Puhtlingvistilises kontekstis on mõeldav kasutada ka mingit muud üldiselt tunnustatud transliteratsiooni, millele tuleks sel juhul viidata.

Näiteid tsitaatsõnana kasutatavatest araabia sõnadest: ‘*adālah* (عدالة), *nubuwwah* (نبوة), *tahārah* (طهارة), *tawḥīd* (توحيد), *walāyah* (ولاية).

Väljaspool täppistekste on mõõndav tsitaatsõnades loobuda diakriitilistest märkidest.

Araabia sõnad võõrsõnana

Võõrsõnana eesti kirjaviisis kirjutamist võib vaja minna juhul, kui sõna kasutussagedus on piisavalt suur. Et eesti keelde on araabia sõnu tulnud varem teiste keelte vahendusel, siis on paljud kirjakuju traditsioonilised (näiteks emiir, kaliif, minarett, mošee, šaik, vesiir, vilajett) ja neid revideerida ei ole vajadust. Järgnevad soovitusel puudutavad seega rohkem uusi võõrsõnu.

1. Vokaalide edasiandmine

Tänapäeva araabia kirjakeeles on kolm vokaali (*a*, *i*, *u*), mis võivad esineda kas lühikese või pikana. Eesti tekstis tuleks need säilitada, mitte asendada araabia kõnekeele mõnes vormis esinevate teisendustega (*e*, *o*). Näiteks: džihaad, mudžahiid, fatvaa, fikh, imaam, huur.

Vokaali pikkust on soovitatav kajastada eesti pika vokaaliga üksnes rõhulises silbis, näiteks šahaada (ar *shahādah* شهادة), hadiith (ar *ḥadīth* حديث), ulamaa (ar *‘ulamā’* علماء). (Rõhk langeb araabia sõnades lõpust arvates esimesele pika vokaali või diftongiga silbile, v.a viimane silp, mis lõpeb üksnes vokaaliga. Kui pikki vokaale ega diftonge ei ole, on rõhk eelviimasel silbil, kui see on kinnine, st konsonandiga lõppev. Ülejäänud juhtudel on rõhk

¹ Selguse mõttes on kursiivi jäetud vaid võõrkeelsed näited, sh tsitaatsõnad. Võõrsõnaks mugandatud näitesõnad on tavalises kirjas.

lõpust arvates kolmandal silbil.) Paljude traditsioonilistes sõnades ei ole pikkust siiski kajastatud, näiteks islam (ar *islām* إسلام), vadi (ar *al-wādī* الوادي).

2. Konsonantide edasiandmine

Suurt osa araabia häälikutest (*b, d, f, k, l, m, n, r, s, z, t*) sobib edasi anda samade tähtedega nagu nende latinisatsioonis. Eraldi vajaksid selgitust järgmised vasted.

q (ض) > d, näiteks (*al*)-*qāḍī* (القاضي) > kaadi

dh (ذ) > z, näiteks *dhikr* (ذكر) > zikr

gh (غ) = gh, näiteks (*al*)-*ghāzī* (الغازي) > ghaazi

h (ه) ja *ḥ* (ح) > h, näiteks *hijrah* (هجرة) > hidžra, (*al*)-*ḥajī* (الحجّي) > hadži

j (ج) > dž, näiteks *jihād* (جهاد) > džihaad

kh (خ) > h, vokaalide vahel ja sõna lõpul vokaali järel hh, näiteks *khamṣa* (خمسة) > hamsa, *mukhammas* (مخمس) > muhhammas

q (ق) > k, näiteks *waqf* (وقف) > vakf

ṣ (ص) > s, vokaalide vahel ja sõna lõpul vokaali järel ss, näiteks *qaṣīdah* (قصيدة) > kassiida

sh (ش) > š, näiteks *shahādah* (شهادة) > šahaada

z (ز) = z, näiteks *zakāh* (زكاة või زكوة) > zakaat (sõna lõpu kohta vt p 3)

ẓ (ظ) > z, näiteks *ḥāfiẓ* (حافظ) > haafiz

ṭ (ط) > t, näiteks *ṭalq* (طلق) > talk

th (ث) = th (ligikaudne hääldus nii nagu inglise helitu *th* sõnas *thick*), nt *ḥadīth* (حديث) > hadiith

w (و) > v, ent diftongi märkiv *aw* > au, näiteks (*al*)-*wādī* (الوادي) > vadi, *ṣawm* (صوم) > saum (ar k paast)

y (ي) > j, ent diftongi märkiv *ay* > ai, näiteks *maydān* (ميدان) > maidaan (tulnud araabia keelest türki keele kaudu)

’ (ع) ja ‘ (ة) jäävad edasi andmata, näiteks *shī‘ah* (شيعة) > šiia. Vahel võib ‘ pikendada eelmist vokaali.

3. Araabia sõnakujude ja lõppude sobitamine

Naissoo lõppu märgitakse araabia kirjas ʾ-ga, mida translitereeritakse hääldumatu *h*-ga. Võõrsõnana vormistamisel sobib sõna lõppu jätta lühike *a*, näiteks *maṣṭabah* (مسطبة) > mastaba. Erandiks on mõned traditsioonilised sõnad, näiteks šariaat (ar *sharī‘ah* شريعة), salaad

(ar *ṣalāh* صلاة või صلوة), zakaat (ar *zakāh* زكاة või زكوة), ghazavaat (ar *ghazāh* غزاة, mitmus *ghazawāt* غزوات).

Araabia määratud artikkel *al*- jääb võõrsõnana vormistamisel üldiselt ära, erandiks ajalooliselt teiste keelte kaudu laenatud sõnad (algebra, alkeemia jt).

Liikumisi antakse araabia keeles sageli edasi *īyah*-lõpuga (nt *Naqshbandīyah* نقشبندیة), ent eesti keelde sobib neid mugandada ka üksikliiget märkiva *ī*-lõpu vahendusel (Naqshbandī > Nakšbandi vennaskond). Liikumise *Ṭālibān* (طالiban) üksikliiget märgib *ṭālib* (طالب), mida eesti keelde sobib mugandada talibiks (või taalibiks, ent ei sobi taliib).